

BUGUNGI ADABIY JARAYONDA NASR: ISAJON SULTON IJODI VA ASARLARI

*Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti
Filologiya fakulteti O'zbek tili
yo'nalishi 3-bosqich talabasi
Yo'ldosheva Mahliyo Choriyevna*

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotida muhim o'rin egallayotgan nasr yo'nalishining o'ziga xos jihatlari hamda ushbu jarayonda Isajon Sulton ijodining ahamiyati tahlil etiladi. Adib asarlarida insonning ichki kechinmalari, ma'naviy kamolotga intilishi, jamiyat hayotida uchraydigan axloqiy va ijtimoiy masalalar badiiy jihatdan teran yoritilgan. Tadqiqot davomida yozuvchining hikoya va romanlarida namoyon bo'ladigan uslubiy xususiyatlar, ramziy obrazlar, falsafiy qarashlar hamda postmodernistik talqin elementlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Isajon Sulton ijodi bugungi o'zbek nasrining taraqqiyot tamoyillari va badiiy izlanishlari bilan uzviy bog'liq holda baholanadi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy o'zbek nasri, Isajon Sulton, badiiy uslub, hikoya, roman, ruhiy tahlil, ramziylik, postmodernizm, ma'naviyat, adabiy jarayon, inson konsepsiyasi, falsafiy nasr

Abstract: This article analyzes the specific aspects of the prose direction, which occupies an important place in modern Uzbek literature, and the importance of Isajon Sultan's work in this process. The writer's works deeply cover human inner experiences, the desire for spiritual perfection, and moral and social issues encountered in the life of society. The study examines the stylistic features, symbolic images, philosophical views, and elements of postmodern interpretation that are manifested in the writer's stories and novels. Isajon Sultan's work is also evaluated in close connection with the principles of development and artistic research of today's Uzbek prose.

Keywords: modern Uzbek prose, Isajon Sultan, artistic style, story, novel, spiritual analysis, symbolism, postmodernism, spirituality, literary process, human concept, philosophical prose.

Bugungi o'zbek adabiyotida nasr yo'nalishi yangi badiiy izlanishlar va tasvir usullari hisobiga izchil rivojlanib bormoqda. Mustaqillik yillarida adabiy jarayonda insonning ruhiy olami, shaxs sifatidagi kamoloti, ma'naviy izlanishlari hamda jamiyat hayotida yuz berayotgan o'zgarishlarni chuqurroq aks ettirishga alohida e'tibor qaratildi. Shu adabiy muhit vakillaridan biri bo'lgan Isajon Sulton o'zining falsafiy tafakkurga yo'g'rilgan asarlari va o'ziga xos badiiy uslubi bilan zamonaviy nasr

taraqqiyotiga munosib hissa qo'shib kelmoqda. Adib ijodi o'zbek nasrining badiiy-estetik imkoniyatlarini kengaytirgan muhim adabiy hodisalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Yozuvchi asarlarining diqqatga sazovor jihatlaridan biri inson ruhiyatining nozik qatlamlarini mahorat bilan tasvirlay olishidadir. Uning qahramonlari hayotidagi voqealar ko'proq ularning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari va tafakkuridagi o'zgarishlar orqali yoritiladi. Natijada asarlar o'quvchini tashqi voqelikdan ko'ra inson qalbining murakkab va ziddiyatli olamini anglashga chorlaydi.

Isajon Sulton nasrida oddiy hayotiy lavhalar ortida teran ma'no va falsafiy qarashlar mujassam bo'ladi. Adib taqdir, iymon-e'tiqod, ezgulik va yovuzlik, insonning hayotdagi vazifasi kabi umuminsoniy masalalarni badiiy obrazlar vositasida talqin etadi. Shu jihatdan uning asarlari nafaqat estetik zavq uyg'otadi, balki o'quvchini mushohada yuritishga ham undaydi.

Ramziy tasvirlar yozuvchi ijodining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Tabiat manzaralari, turmushdagi oddiy predmet va hodisalar ko'pincha chuqur ma'no yuklangan badiiy ramz sifatida namoyon bo'ladi. Bunday yondashuv muallif fikrining bilvosita ifodalanishiga xizmat qilib, asarning mazmun qatlamlarini kengaytiradi hamda o'quvchining mustaqil xulosa chiqarishiga imkon yaratadi. Isajon Sulton asarlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarining uyg'unligi ham yaqqol namoyon bo'ladi. Yozuvchi o'z qahramonlari taqdiri orqali xalqning ma'naviy merosi, tarixiy xotirasi va qadimiy an'analariga murojaat qiladi. Biroq bu murojaat faqat o'tmishni tasvirlash bilan cheklanmay, balki zamonaviy insonning hayoti va dunyoqarashi bilan bog'liq holda talqin etiladi. Natijada asarlarda milliy ruh va zamonaviy tafakkur o'rtasida o'ziga xos badiiy uyg'unlik yuzaga keladi.

Adib ijodida badiiy vaqt va makon tasviri ham alohida ahamiyat kasb etadi. Voqealar aniq bir davr yoki hudud bilan chegaralanib qolmay, kengroq falsafiy mazmun kasb etadi. Bu esa asarlarning ta'sir doirasini kengaytirib, ularda ko'tarilgan muammolarning universalligini ta'minlaydi. Shuning uchun yozuvchi qalamiga mansub asarlar turli avlod vakillari tomonidan qiziqish bilan mutolaa qilinadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida kuzatilayotgan yangilanish jarayonlari Isajon Sulton ijodida ham o'z aksini topgan. Muallif an'anaviy hikoya qilish usullarini yangicha badiiy yechimlar bilan boyitib, shakl va mazmun uyg'unligini yaratishga intiladi. Shu orqali u nafaqat milliy adabiyot rivojiga hissa qo'shadi, balki o'zbek nasrining jahon adabiy jarayonidagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladigan asarlar yaratadi.

Shu jihatdan qaralganda, Isajon Sulton ijodi bugungi adabiy jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning asarlari zamonaviy nasrning g'oyaviy-badiiy qiyofasini belgilovchi omillardan biri sifatida e'tiborga loyiqdir.

Zamonaviy adabiy jarayon bilan uyg'unlik nuqtai nazaridan qaraganda, uning ijodida postmodernistik yondashuv elementlari ham kuzatiladi. Ya'ni voqelikni turli nuqtai nazardan tasvirlash, an'anaviy syujet qurilmasini o'zgartirish va badiiy tafakkur

erkinligi uning nasriga xos jihatlardir. Bu esa o'zbek nasrining jahon adabiy jarayoni bilan integratsiyalashuvini ko'rsatadi.

Yozuvchi asarlarida markaziy o'rinda inson turadi. U insonni faqat ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki ichki dunyosi murakkab, ma'naviy izlanishlar ichida yashaydigan mavjudot sifatida tasvirlaydi. Qahramonlar ko'pincha o'zini anglash, hayot mazmunini tushunish va ruhiy muvozanatni izlash jarayonida bo'ladi. Bu esa uning ijodini chuqur psixologik va falsafiy mazmun bilan boyitadi¹.

Isajon Sulton ijodini zamonaviy o'zbek nasri kontekstida o'rganish shuni ko'rsatadiki, uning badiiy olami faqat voqelikni tasvirlash bilan cheklanmaydi, balki insonni borliq, vaqt va ma'no muammolari bilan yuzlashtiradi. Yozuvchi asarlarida ko'pincha oddiy hayotiy vaziyatlar kutilmagan falsafiy qatlarga ega bo'lib chiqadi. Bu esa o'quvchini tayyor xulosaga olib borishdan ko'ra, uni o'ylashga, savol qo'yishga va ichki tahlilga undaydi.

Uning nasrida zamon va makon chegaralari an'anaviy ko'rinishda emas, balki erkin badiiy o'zgaruvchanlikda beriladi. Ba'zi hikoyalarda real voqelik bilan xayoliy tasvirlar bir-biriga singib ketadi, natijada o'quvchi uchun murakkab, ammo qiziqarli badiiy muhit yaratiladi. Bu uslub orqali yozuvchi inson ongining qatlamlarini ochishga harakat qiladi. Ya'ni, tashqi dunyo emas, balki insonning ichki dunyosi markazga chiqadi².

Isajon Sultonning badiiy mahorati, avvalo, tilga bo'lgan munosabatida yaqqol ko'zga tashlanadi. Yozuvchi murakkab fikrlarni sodda va ta'sirchan ifodalar orqali yetkazishga intiladi. Uning asarlarida so'zlarning ko'pligi emas, balki ularning ma'no salmog'i muhim o'rin tutadi. Shu bois matndagi har bir ibora va jumla muayyan badiiy vazifani bajarib, asarning g'oyaviy mazmunini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Bunday uslub o'zbek nasrida mazmun va shakl uyg'unligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Adib yaratgan qahramonlar ruhiy olamining murakkabligi bilan ajralib turadi. Ular ko'pincha hayotiy voqealarga munosabat bildirish jarayonida o'z ichki dunyosi bilan yuzma-yuz keladi. Shaxsning e'tiqodi, hayotiy tanlovi, o'zligini anglash jarayoni va ichki iztiroblari qahramon xarakterini ochishda muhim vosita vazifasini bajaradi. Natijada, voqealar rivojidan ko'ra inson tafakkuri va ruhiy kechinmalari tasviri ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Yozuvchi asarlarida ma'naviy-axloqiy masalalar ham keng qamrovda yoritiladi. Ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash, insonning o'z vijdoni oldidagi mas'uliyati, sabr-toqat va e'tiqod kabi tushunchalar badiiy obrazlar vositasida talqin qilinadi. Muallif bu g'oyalarni o'quvchiga tayyor hukm yoki nasihat shaklida emas, balki

¹ Isajon Sulton. Tanlangan asarlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.

² O'zbek zamonaviy adabiyoti. Darslik. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti

hayotiy vaziyatlar va obrazlar taqdiri orqali yetkazadi. Shu tariqa kitobxon mustaqil mushohada yuritish imkoniga ega bo'ladi.

Isajon Sulton ijodining yana bir e'tiborga molik jihati ramziy tasvirlarning serqatlamligidir. Asarlarda uchraydigan ayrim predmet, hodisa yoki obrazlar yuzaki qaralganda oddiy ko'rinsa-da, chuqurroq tahlilda muhim badiiy ma'nolarni anglatadi. Ramzlar tizimining puxta qurilishi matnning falsafiy salmog'ini oshirib, o'quvchini asar mazmunini teranroq anglashga undaydi. Shu orqali yozuvchi badiiy matnga ko'p ma'nolilik va estetik mukammallik bag'ishlaydi.

Zamonaviy adabiyot bilan uyg'unlik nuqtai nazaridan qaraganda, Isajon Sulton ijodi global adabiy jarayonlar bilan hamohang rivojlanayotganini ko'rish mumkin. Undagi shakliy erkinlik, ma'no ko'pqatlamliligi va falsafiy yondashuv bugungi jahon nasrida kuzatilayotgan tendensiyalar bilan mos keladi. Shu bilan birga, uning asarlarida milliy ruh, sharqona tafakkur va an'anaviy qadriyatlar ham saqlanib qolgan.

Isajon Sulton nasrini chuqurroq tahlil qilganda, undagi badiiy tafakkur ko'proq ichki monolog, ruhiy kechinmalar va ong oqimi tamoyillariga yaqinlashib borishini ko'rish mumkin. Bu holat o'quvchini an'anaviy syujet ketma-ketligidan ko'ra, inson ongining murakkab harakatlarini kuzatishga undaydi. Natijada asar mazmuni bir chiziqli hikoya emas, balki ko'p qatlamli fikrlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Yozuvchi ijodida zamon tushunchasi ham o'ziga xos talqinga ega. O'tgan, hozirgi va kelajak ko'pincha bir-biriga singib ketgan holda tasvirlanadi. Bu esa inson hayotining faqat hozirgi lahzadan iborat emasligini, balki xotira va tasavvur bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Shu orqali yozuvchi vaqtni oddiy o'lchov sifatida emas, balki ruhiy tajriba sifatida ochib beradi.

Isajon Sulton asarlarida tabiat tasviri ham muhim badiiy vazifa bajaradi. Tabiat faqat fon sifatida emas, balki inson ichki holatini ifodalovchi vosita sifatida ishlatiladi. Ob-havo, fasllar almashinuvi yoki landshaft tasvirlari qahramon ruhiyatidagi o'zgarishlar bilan uyg'unlashib ketadi. Bu esa badiiy matnga chuqur emotsional ta'sir beradi.

Uning nasrida dialoglar ham oddiy muloqot vazifasini emas, balki falsafiy fikr almashinuvi rolini bajaradi. Qahramonlar orasidagi suhbatlar orqali hayot, o'lim, e'tiqod va insoniylik haqida chuqur mulohazalar bildiriladi. Shu sababli asarlarda tashqi harakatdan ko'ra ichki dialoglar ustunlik qiladi.

Yozuvchining ijodiy uslubida jimlik va sukut ham muhim estetik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Ba'zi holatlarda aytilmagan fikr, yozilmagan jumla yoki to'xtab qolgan voqea o'quvchiga kuchliroq ta'sir qiladi. Bu uslub adabiyotda "aytilmagan ma'no" tamoyilini kuchaytiradi va o'quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi.

Shu jihatdan qaraganda, Isajon Sulton nasri zamonaviy o'zbek adabiyotida tafakkuriy nasr yo'nalishining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Uning asarlarida

badiiy shakl va falsafiy mazmun uyg'unlashib, adabiyotning ma'naviy vazifasi yanada kengayganini ko'rish mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Isajon Sulton zamonaviy o'zbek nasrining yetakchi namoyandalaridan biri sifatida milliy adabiyot taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan ijodkordir. Uning asarlarida inson ruhiyati, ma'naviy qadriyatlar, falsafiy mushohadalar va ramziy tasvirlar o'ziga xos badiiy talqinda aks etadi. Yozuvchi nasrida shakl va mazmun uyg'unligi, uslubiy mahorat hamda chuqur g'oyaviylik yaqqol namoyon bo'ladi. Shu jihatdan Isajon Sulton ijodi bugungi adabiy jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, zamonaviy o'zbek nasrining rivojlanish tendensiyalarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Isajon Sulton. Tanlangan asarlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. O'zbek zamonaviy adabiyoti. Darslik. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Mustaqillik davri o'zbek nasri va uning rivojlanish tendensiyalari. Ilmiy maqolalar to'plami.
5. Jahon adabiy jarayonida postmodernizm va o'zbek nasri. Tadqiqot ishlari.